

Folkbildning – vad är det, och vad ska det vara bra för? Och ska folkbiblioteken ägna sig åt det?

Mats Myrstener

Årets BiS-seminarium på Bok- och Biblioteksmässan handlar om folkbildning och bibliotek med Ulla Forsén, Sven-Eric Liedman och Lars Sewilius Berg som samtalsgäster. Fredag 26 sept. kl 11- 11.45.

I den här och följande artiklar i numret aktualiseras ämnet.

Hade frågan ställts för femtio år sedan hade ingen förstått den. Det hade varit så självklart att frågeställaren förmodligen blivit utskrattad. Att folkbildning och folkbibliotek hört ihop ända sedan 1800-talet har nämligen tagits för givet. Idag är det inte riktigt så. Folkbiblioteket har fått så mycket mer att ta hand om än att bara "bilda folket". Liksom skolan, för övrigt. Fast skolan ju egentligen ska ägna sig åt "utbildning"? Och "folkbildning" då – det kan väl vara nästan vad som helst? 1983 gav BiS ut en antologi kallad Boken åter i centrum. Den handlade om "samverkan mellan folkbildning och folkbibliotek – igår, idag och imorgon". Själva boken var ett projekt som – kanske framförallt ekonomiskt – vållade en del turbulens inom föreningen. Men ämnet – folkbibliotek och folkbildning i samverkan – var inte särskilt kontroversiellt.

När vi nu valt att återigen fokusera på folkbildning, i ett kulturellt klimat av ett helt annat slag än det som rådde i början på 1980-talet, så kan det ändå vara intressant att återvända till antologin Boken åter i centrum till att börja med.

Före "folket" kom "bildningen"

I antologins förord tar redaktören Lars Ljunggren upp begreppet "bildning". För forna tiders folkbildare var begreppet en självklarhet. Medan "utbildning" sysslade med att bibringa färdigheter

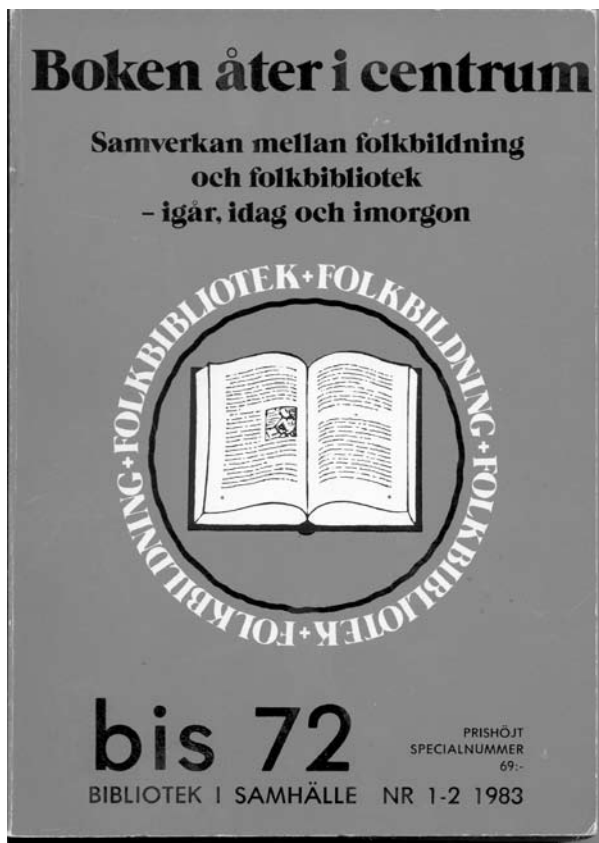
och insikter i olika ämnen och yrken, sysslade "bildning", enligt socialdemokraten Arthur Engberg med människans själva väsen, med "personligheten". Den är magneten i vars kraftfält fackkunskapens filspån

måste också känna oss själva, våra begränsningar, våra möjligheter. Med Kants ord, lyfta oss från omyndighet till högre höjder. Enligt Ohlsson: Bildad är man om man har ett vidare

perspektiv på sitt liv, kan se det i ett större sammanhang än det snävt vardagliga, om man kan se relationerna mellan sig själv och resten av världen, biosfären, andra människor – nu levande, längesedan döda, och framtida generationer. Bildning innefattar även handlingsberedskap och moraliska kvaliteter, i den personlighetsdaning som bildning tänks utgöra.

Bildning förutsätter alltså kunskap. Och bildningsfrågor var länge viktiga för arbetarrörelsen, ända sedan anarkisten och sexualupplysaren Hinke Berggrens dagar. Till klassikerna hörde Ellen Key, viktig inte minst för kvinnorörelsen, syndikalisten Elise Ottesen-Jensen (Ottar), litteraturhistorikern Erik Hedén, Hans Larsson, Oscar Olsson, ABF-aren Gunnar Hirdman, Brunnsviksläraren Alf Ahlberg. Ett klassiskt

citrat kommer från Rickard Sandler, under en period rektor för Brunnsviks folkhögskola. "Klasskampen" menade Sandler, gällde "ej brödet blott", men även "kulturen och människans karaktärsfostran". I studiecirkeln skulle ämnen diskuteras på jämlik nivå, som i ett samtal mellan jämställda, inte insupas i föredrag från en lärares skolkateder. För en

influeras och grupperas. Den omfattar själslivet i det hela. I dess mylla får karaktären sin växt och mognad. Där bygges personligheten upp.

Bildning är alltså forndet av människan som samhällsvarelse, skriver filosofen Ragnar Ohlsson. Det är ett slags allmän livsberedskap. Utan kunskap om samhället runt omkring oss är vi chanslösa. Men vi

folkbildare som Oscar Olsson var boken central som bildningsmedel, det var genom boken, inte minst skönlitteraturen, man inhämtade kunskaper och färdigheter, nya tankar och idéer. I hans studiecirkelverksamhet inom IOGT i Lund spelade boken en central roll.

Tre grundpelare

Folkbiblioteket hade en självklar roll i forna tiders folkbildning. Föreläsningen, biblioteket, och studiecirkeln var tre klassiska vägar att komma sig fram intellektuellt, inte minst om man tillhörde arbetarklassen. Inte minst viktig var, enligt Rickard Sandler, "medborgarbildningen", att känna till lagar och förordningar, hur samhället var organiserat, mina och dina rättigheter och skyldigheter, veta hur man röstade i val, veta skillnaden mellan demokrati och diktatur.

Idag har den gamla treenigheten förändrats i grunden. Föreläsningen hör väl möjligtvis universiteten till, studieförbunden ägnar sig idag lika mycket åt spånkorgsmålari, turistspanska, blomsterbindning och matlagning, som åt filosofi samhällskunskap och litteraturhistoria. Vad i allt detta som är "folkbildning" eller inte är svårt att säga. Kanske är det allt sammans? Praktik och teori. Det talas om att vi inte lär för skolan, utan

för livet. (Eller på latin: Non scholare sed vitae discimus, därav begreppet "livslångt lärande"). Och biblioteken då – ja något större samarbete med studieförbunden existerar nog knappast, utom kanske lokalt, lika lite i dag som 1983, när antologin Boken åter i centrum skrevs?

Samlandet av kompetenta skribenter i antologin är annars imponerande. Den alltid lika kloke Åke Åberg, som

avled 2004, skriver i en historisk tillbakablick att folkbiblioteken och folkbildningen nog gick skilda vägar redan någon gång på 1960-70-talet. Inte minst för att man inom folkbildningsförbunden i allt mindre grad kom att ägna sig åt just böcker. Bibliotekariernas största folkbildaruppgift ansåg han var i informationsdisken. Där man "utan stress (!) kan ägna sig åt den enskilde låntagaren". I skolbiblioteket skulle bibliotekarien kunna spela en stor roll. Dessvärre saknar de flesta skolbibliotek utbildad personal, såväl 1983 som 2008.

En annan författare i antologin, före bibliotekschefen i Örebro Ants Viirman, uppmärksammade i en framblickande artikel framsynt bibliotekets möjlighet att suga upp nya grupper och idéer i sin verksamhet: Miljögrupper, fredsgrupper, kvinnojourer, lokala aktionsgrupper, ungdomsgrupper. Sven Lindqvists skriver om "Gräv där du står", aktuell 1983, och ABF:s förbundssekreterare Egon Jonsson om läsförmedling åtgärder inom fackföreningsrörelsen, där folkbiblioteket hade – och har – en självklar plats. (Men tydligen inte i Brunnsvik, som nu ska säljas till högstbjudande av den kulturfientliga arbetarrörelsen.)

Nya perspektiv på folkbildningen

Idag finns det en diskussion om vad begreppet bildning innebär för vår tid, men diskussionen om folkbildning, som tillsammans med folkskola och folkbibliotek en gång ansågs vara förutsättningen för vår demokrati, är påfallande tyst. Men vad är folkbildningens uppdrag idag? Och vad är "folkbildning" idag?

Klart är att med de nya tekniska hjälpmedlen som Internet inneburit har möjligheterna aldrig varit så goda för att sprida information och kunskap, för att sprida "folkbildning" i ordets vida och bästa bemärkelse till ett mycket stort antal människor, i Sverige och i andra länder. Och folkbiblioteken borde ha en stor uppgift i att lära ut sökvägarna!

Bernt Gustavsson särskiljde i sin avhandling på tre olika typer av bildningssyn inom arbetarrörelsen: den "klassiska" skolbildningen, "medborgarbildningen" (se ovan), och det av Oscar Olsson förordade mer individualistiskt inriktade självbildningsidealet. Vad gäller medborgarbildning kan man nog säga att folkbiblioteket fortfarande har en given plats, en plats för kommunal information, debatt, som mötesplats, och som lokal vid t.ex. val till kommun och riksdag.

Att "lära känna sig själv" (Olssons gamla självbildningsideal) är en process som kanske kan liknas vid det idag så populära uttrycket "livslångt lärande"? Det vi möter dagligen vid informationsdisken i våra bibliotek i mötet med låntagare i alla åldrar? Liksom man kan utveckla detta i diskussion med andra i en studiecirkel, där biblioteket kan stå för lokalerna och mötesplatsen, så kan man självfallet utveckla det över bibliotekets disk, eller på vandring mellan bibliotekets hyllor i det viktiga och slumpartade mötet med all världens litteratur, både skön- och facklitteraturen, som Sven-Eric Liedman talat så insiktsfullt om. Utbildningsväsendet och det livslånga lärandet är båda självklara som begrepp och samarbetspartners för folkbiblioteken. Men vilken roll, kan, bör eller ska folkbiblioteken spela i ett framtida folkbildningsarbete? Om detta ska några artiklar handla under året i bis.